BÜİFD
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF BINGOL UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

Taberî'nin *Târîh*'inde Hz. Ebû Bekir'e İlişkin Olumsuz Rivayetlerin Diğer Kaynaklarla Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

A Comparative Evaluation of Negative Narratives Concerning Abū Bakr in al-Ṭabarī's Tārīkh in Light of Other Historical Sources

Veysel AKTÜRK

Dr. Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı

PhD Studend, Atatürk University, Institute of Social Sciences, Department of Biography of the Prophet and Islamic History, Erzurum/Turkey
e-posta: veysel.akturk19@ogr.atauni.edu.tr Orcid: 0000-0003-2733-1478

İsmail ALTUN

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı
Professor, Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Biography of the Prophet and Islamic History, Erzurum/Turkey

e-posta: ismail.altun@atauni.edu.tr Orcid: 0000-0002-4506-1435

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19.01.2026

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.05.2026

Yayın Tarihi / Date Published: 28.06.2026

Atıf / Citation: Aktürk. Veysel, Altun. İsmail "Taberî'nin Târîh'inde Hz. Ebû Bekir'e İlişkin Olumsuz Rivayetlerin Diğer Kaynaklarla Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (Haziran 2026), 355-376. DOI: 10.34085/buifd.1866477

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. **Plagiarism**: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected. web: https://dergipark.org.tr/tr/pub/buifd

Öz

Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eseri, İslâm tarihinin en temel ve kapsamlı kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Ancak eserde yer alan rivayetlerin çeşitliliği ve zaman zaman içerdiği çelişkiler, eserin ilmî açıdan titiz bir incelemeye tabi tutulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Taberî'nin eserinde Hz. Ebû Bekir gibi İslâm tarihinin önemli şahsiyetleri hakkında eleştirel veya olumsuz içerik taşıyan rivayetlerin bulunması hem bilgi değeri hem de tarih metodolojisi açısından önemli bir araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Taberî'nin *Târîh*'inde yer alan ve Hz. Ebû Bekir'i doğrudan ya da dolaylı olarak zemmeden veya tenkit eden rivayetler bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Söz konusu rivayetler, isnat ve metin tenkidi esas alınarak mukayeseli olarak tahlil edilmiş, isnatların güvenilirliği ve metinlerin tarihsel bağlamı incelenmiştir. Ayrıca eleştirel tarih yazımı ilkeleri doğrultusunda, zayıf ve çelişkili rivayetlere temkinli yaklaşılması gerektiğine işaret edilmiş ve tarihî şahsiyetlerin kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu çerçevede, söz konusu rivayetlerin senet ve metin açısından çeşitli problemler içerdiği, İslâm tarihini şekillendirecek derecede güvenilir bir kaynak değeri taşımadığı veya en azından tarihî değerinin sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Buna karşılık, incelenen bu rivayetlerin, o dönemde hâkim olan zihniyeti anlamak için önemli siyasi, askeri, sosyal ve kabile yapısına ilişkin bilgiler içerdiği değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışma, sadece Hz. Ebû Bekir ile ilgili rivayetlerle sınırlı kalmayıp, klasik İslâm tarihi kaynaklarında yer alan tartışmalı rivayetlerin incelenmesinde kullanılabilecek metodolojik bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, İslâm tarihinin erken döneminin daha bütüncül, eleştirel ve kapsamlı bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimler: İslâm tarihi, Taberî, Hz. Ebû Bekir, Zemm, Rivayet.

Abstract

Tabari's *Tārīkh al-Rusul wa'l-Mulūk* is regarded as one of the most important and comprehensive sources in Islamic history. However, the diversity of reports contained in the work and the contradictions found among some of them require a critical scholarly examination. In this context, the presence of reports in Tabari's work that contain critical or negative accounts concerning prominent figures of Islamic history, such as Abu Bakr, represents an important subject of research in terms of source criticism and historical methodology. This study analyzes the reports in Tabari's Tārīkh that directly or indirectly criticize or negatively portray Abu Bakr. These reports are examined through a comparative analysis based on isnād (chain of transmission) and matn (textual) criticism, with particular focus on the reliability of the isnāds and the historical context of the narratives. In accordance with the principles of critical historiography, the study emphasizes the necessity of approaching weak and contradictory reports with caution and evaluating historical figures within a broader historical framework. The study concludes that the examined reports contain certain problems regarding both transmission chains and textual content, and that their value as evidence for reconstructing the broader framework of Islamic history is limited. Nevertheless, these narratives provide significant insights into the political, military, social, and tribal structures, as well as the intellectual environment of the period in which they emerged. Beyond the case of Abu Bakr, this study proposes a methodological approach for examining controversial narratives found in classical Islamic historical sources and aims to contribute to a more comprehensive and critical reassessment of the early period of Islamic history.

Keywords: Islamic history, Tabari, Abu Bakr, Censure, Narrative.

Giriş

İslâm tarihinin en önemli dönemlerinden biri olan râşid halifeler dönemi, Hz. Peygamber'in vefatıyla (11/632) başlayan ve Hz. Ali'nin şehadetiyle sona eren, yaklaşık otuz yıl süren kritik bir evreyi kapsar.[1] Söz konusu dönem, Asr-ı saâdet'e en yakın tarihsel zaman dilimi olması sebebiyle, İslâm'ın sahih bir biçimde anlaşılması ve sonraki nesillere aktarılması açısından özel bir öneme sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlüne şahit olan ve Hz. Peygamber ile doğrudan irtibat hâlinde bulunan râşid halîfeler, sahip oldukları ilmî birikim ve ortaya koydukları şahsî içtihatları sayesinde sonraki kuşaklar için güvenilir ve saygın bir otorite haline gelmişlerdir.[2]

Raşid halifelerin ilki Hz. Ebû Bekir'dir. Tarihî kaynaklarda, Hz. Ebû Bekir'in yerilmesine veya eleştirilmesine ilişkin farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu tür rivayetlere eserinde sıkça yer veren en eski müverrih İbn Cerîr et-Taberî'dir (ö. 310/923). Taberî, tarih yazımında senet zinciri sistemini benimsemiş, farklı ekollere mensup râvilerden gelen rivayetleri, çoğu zaman herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın eserine almıştır. Bu durum, bir yandan o döneme ait rivayetleri, farklı bakış açılarını ve hatta çelişen bilgileri bir araya getirme çabası olarak takdir edilse de eserde yer alan her rivayetin sahihlik derecesinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Taberî, takip ettiği bu metotla kendi yorumunu okuyucuya dayatmak yerine, mevcut tüm rivayetleri sunarak okuyucunun kendi çıkarımlarda bulunmasına imkân tanımaktadır.[3] Bu durum, kişilerin hukukunu

[1] Bu ismin verilmesinde "…*Benim sünnetime ve râşid halifelerin sünnetine*…" uymayı tavsiye eden hadis-i şerifin etkili olduğu söylenebilir. Bk. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnavut vd. (Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430), Mukaddime 6, 1/28 (hadis no: 42, 43); Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-Kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*, Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmiyyî, 1996), İlim 16, 4/408, (hadis no: 2676). Bu tabire ilk dört halife dışında beşinci halife olarak Ömer b. Abdulaziz'i dâhil edenler olduğu gibi "Hilafetin otuz yıl süreceği" (Tirmizî, *es-Sünen*, Kitâbü'l-Fiten, 48, 4/82-83) hadisinden yola çıkarak Hz. Hasan'ı da dâhil edenler olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/324-325; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi 3 Hulefâ-i Râşidîn* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 3/15-16, 503; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi-II Hulefâ-i Râşidîn Dönemi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 12-15; Murat Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2016), 13-14, 351, 469; Adnan Demircan, "İslam Tarihinde Râşid Halifeler Döneminin Yeri ve Önemi", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti -2- Râşid Halifeler Dönemi*, ed. Mehmet Şeker (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 2/29-30; Ünal Kılıç, "Râşid Halifelerin Yönetim Anlayışları", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti -2- Râşid Halifeler Dönemi*, ed. Mehmet Şeker (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 2/367-368.

[2] Fayda, "Hulefâ-yi Râşidîn", 18/330-336; Algül, *İslâm Tarihi 3 Hulefâ-i Râşidîn*, 15-17; İhsan Süreyya Sırma, *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013), 20-38; Ahmed Ağırakça, *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebubekir'in Hilafet Dönemi* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2013), 9-10; Ekrem Ziya Umerî, *Sahih Rivayetlere Göre Dört Halife Dönemi Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide*, çev. Kasım Koç (İstanbul: Beka Yayınları, 2018), 12-14, 59-78.

[3] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/7-8; Mustafa Fayda, "Taberî", *Türkiye*

ilgilendiren ve özellikle sahâbe gibi şahsiyetler hakkında olumsuz ifadeler içeren rivayetlerin isnad ve metin açısından titiz bir tenkide tabi tutulmasını zaruri kılmaktadır. Zira konu ile ilgili olarak doğru bilgilere ulaşmak için söz konusu rivayetlerin, sahih rivayetlerle mukayese edilerek kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.[4] Bu bağlamda Hz. Ebû Bekir'i zemmeden veya tenkit eden rivayetlere eleştirel yaklaşmak ve rivayetlerin mukayeseli analizini yapmak, bu tarihî şahsiyetin kimliğini tespit etmek ve onu doğru bir şekilde anlamak için büyük önem taşımaktadır. Bu rivayetler, Taberî'ye hangi râviler aracılığıyla ulaşmıştır? Bu râvilerin güvenilirliği, mezhepsel eğilimleri ve siyasî konumları nelerdir? Râvilerin adalet ve zabt vasıfları ne durumdadır? Senette inkıta (rivayet zincirinde kopukluk) gibi kusurlar var mıdır? Rivayetlerin metinleri; Kur'an, sahih Sünnet, tarihî gerçekler ve aklî verilerle uyuşmakta mıdır, yoksa çelişmekte midir? Tüm bu soruların cevapları, rivayetlerin tarihî değerini anlamak için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle modern tarih yazıcılığının sunduğu eleştirel metodolojiler, her bir tarihî rivayetin mutlak bir gerçekliğe sahip olmadığını, rivayet kültürünün bir ürünü ve belirli bir sosyo-politik bağlamda ortaya çıkmış anlatılar olabileceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Bu çalışma, Taberî'nin *Tarih*'inde Hz. Ebû Bekir'i zemmeden veya tenkit eden rivayetlerin senet ve metin tenkidini ve mukayeseli analizini hedeflemektedir. Mezkûr rivayetler, hicrî ilk dört asırda kaleme alınmış diğer temel İslâm tarihi kaynaklarında bulunan benzer rivayetlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Metodolojik bir yaklaşımla yürütülen bu çalışmanın, erken dönem İslam tarihi ile ilgili önemli bir konunun objektif bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Râşid halifeler dönemi ve özellikle Hz. Ebû Bekir'in hilafetine dair bilgiler, büyük ölçüde klasik tarih kaynaklarına dayanmaktadır. Bu bağlamda Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr'i*,[5] Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-Eşrâf*[6] ve İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*[7] isimli eserleri başlıca temel başvuru kaynakları arasında yer almaktadır. Bunlara ilaveten, söz konusu rivayetlerin mukayesesini yapmak üzere yeri geldikçe diğer klasik kaynaklara da müracaat edilmiştir.[8] İlgili kaynaklarda

---

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/314-318; Şefaettin Severcan, *Taberî* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2022), 45-49.

[4] Bk. İsmail Altun, "Hz. Osman'ın Ammâr b. Yâsir'i Cezalandırdığına Dair Rivâyetlerin Belâzürî Özelinde Tahlil ve Tenkidi", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (2019), 427-431.

[5] Muhammed Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Mısır: Mektebetü'l-Hânecî, 1421).

[6] Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417).

[7] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Kahire: Matbaatu's-Seâde, 1431).

[8] Yararlanılan diğer kaynaklar şunlardır: Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî İbn İshâk (ö. 150/767), *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1398); Ebû Abdillâh

rivayetler çoğunlukla isnadlarıyla birlikte ve farklı varyantlarıyla aktarılmış, bu durum hem zengin bir tarihî malzeme sunmuş hem de rivayetlerin tenkidini gerekli kılmıştır. Dolayısıyla erken dönem İslâm tarihine dair rivayetlerin, klasik kaynaklar ile modern eleştirel yaklaşımlar birlikte değerlendirilerek incelenmesi gerekmektedir.

Modern literatürde, Taberî'nin metodolojik tercihlerini anlamaya ve Hz. Ebû Bekir'in hayatına dair rivayetleri incelemeye yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevede Fatih Kanca, *Tarihin Penceresinden Kur'ân'ın Aydınlığına: Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi*[9] adlı eserinde Taberî'nin tarih metodunu tefsir ilmi ve nüzul bağlamıyla ilişkilendirerek değerlendirmektedir. Mustafa Fayda ise TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki "Taberî"[10] maddesinde müellifin kaynak kullanımı ve tarihçilik metoduna dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bunun yanı sıra Ali Muhammed Sallâbî, *Birinci Halife Hz. Ebubekir (ra) Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi*[11] adlı çalışmasında Hz. Ebû Bekir'in hayatını akademik bir perspektifle ele alırken rivayet malzemesini analitik biçimde incelemektedir. M. Şemseddin Günaltay ve Adnan Demircan ise *İslam Tarihinin Kaynakları*[12] adlı eserlerinde Taberî'nin rivayetleri aktarma biçimini ve kaynak kullanımını değerlendirmektedir. Ayrıca Hasan Kurt, *Taberî'nin Tarih Anlayışı*[13] isimli çalışmasında, Taberî'nin *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk* adlı eserinde, rivayetleri isnatlarıyla birlikte tarafsız bir şekilde aktaran, farklı görüşleri karşılaştırmaya imkân tanıyan, kronolojik ve tematik yöntemleri birlikte kullanan nakilci ancak çok yönlü bir tarihçilik anlayışı benimsediğini ortaya koymaktadır.

Hz. Ebû Bekir hakkında yapılan modern akademik çalışmalarda, genellikle onun faziletleri, hilafet dönemi ve İslâm tarihindeki kurucu rolü üzerinde durulmuş, ancak kaynaklarda yer alan olumsuz veya tenkit içerikli rivayetlerin çoğu zaman ya hiç ele alınmadığı ya da sınırlı biçimde değerlendirildiği görülmüştür. Bu durum, söz konusu

---

Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî Vâkıdî (ö. 207/823), *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrût: Dârü'l-A'lemî, 1409); Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî İbn Hişâm (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ vd. (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375); Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-ʿAsferî el-Basrî Halife b. Hayyât (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 1397); Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh Ya'kûbî (ö. 292/905'ten sonra), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, thk. Abdulemîr Mühennâ (Beyrût: Şirketü'l-A'lemî li'l-Matbuat, 1431); İzzeddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417).

[9] Fatih Kanca, *Tarihin Penceresinden Kur'ân'ın Aydınlığına -Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi* (İstanbul: Kopernik Yayınlar, 2021).

[10] Fayda, "Taberî", 39/314-318.

[11] Ali Muhammed Sallâbî, *Birinci Halife Hz. Ebubekir (ra) Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi*, çev. Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019).

[12] M. Şemseddin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 34-50; Cahit Külekçi, "Genel Tarih Eserleri", *İslam Tarihi Kaynakları*, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Mana Yayınları, 2019), 288-290.

[13] Hasan Kurt, "Taberî'nin Tarih Anlayışı", *İslâmî İlimler Dergisi* 1/6 (2008), 89-103.

rivayetlerin kaynaklar arası mukayeseli analizini gerekli kılmakta ve konuya ilişkin literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

1. Hz. Ebû Bekir'i Zemmeden Rivayetler ve Değerlendirilmesi

Taberî'nin eseri başta olmak üzere, ilk dönem klasik İslâm tarihi kaynakları incelendiğinde, dört halife olarak bilinen şahsiyetler içerisinde en az eleştirilen veya zemmedilen kişinin Hz. Ebû Bekir'in olduğu görülmektedir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e yakınlığı, onun yolunu titizlikle takip etmesi, hilafet süresinin kısa olması, nüfusun çoğunluğunu sahâbilerin oluşturması ve İslâm toplumunun henüz bütünlüğünü koruması gibi faktörler sayılabilir.

Taberî'nin *Târîh*'inde, Hz. Ebû Bekir'in şahsiyetini, halife seçilmesini ve icraatını doğrudan ya da dolaylı olarak zemmeden sekiz farklı rivayet tespit edilmiştir.[14] Bu rivayetler, müteakip bölümlerde altı ana kategoriye ayrılarak incelenecektir:

Müşriklerden Übey b. Halef'in, Hz. Ebû Bekir'i Yalan Söylemekle İtham Etmesi

Sa'd b. Ubâde'nin, Kendisini Biate Zorladığına Dair Hz. Ebû Bekir'i Eleştirisi

Hz. Ebû Bekir'e Atfedilen, "Benim Bir Şeytanım Vardır…" İfadesinin Mahiyeti

Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesine Hâlid b. Saîd ile Ebû Süfyân'ın İtirazı

Hz. Ebû Bekir'in Siyasi Otoritesine Yönelik Hz. Talha'nın Eleştirisi

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'i Halife Tayin Etmesini Hz. Talha'nın Eleştirmesi

Şimdi bu rivayetlerin içeriğine ve değerlendirilmesine geçelim.

1.1. Müşriklerden Übey b. Halef'in, Hz. Ebû Bekir'i Yalan Söylemekle İtham Etmesi

Hz. Ebû Bekir'i zemmeden rivayetlerin ilki, müşriklerden Übey b. Halef ile ilgilidir. İkrime'den rivayet edildiğine göre, Rûm Sûresi nazil olduğunda müşriklerden Übey b. Halef el-Cümahî, Hz. Ebû Bekir'i yalan söylemekle itham etmiştir.

Rûm Sûresi nazil olmadan hemen önce Bizanslılar, Sâsânîlerle savaş halindeydi. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Bizans'ın galip gelmesini temenni ederken, müşrikler Sâsânîleri destekliyorlardı. Savaşı Sâsânîler kazanınca bu duruma sevinen müşrikler, Müslümanlara, "Siz kitap ehlisiniz, Hristiyanlar da kitap ehli. Biz ümmîyiz, Fars kardeşlerimiz de ümmîdir.

[14] Söz konusu eser özelinde gerçekleştirilen tetkikler sonucunda, halifelere yönelik doğrudan veya dolaylı tenkit ve zem içeren rivayetlerin sayısı belirlenmiştir. Buna göre, Hz. Ömer'e yönelik rivayetlerin yaklaşık yirmi, Hz. Osman'a yönelik olanların elli üç, Hz. Ali'ye ilişkin rivayetlerin ise kırk beş civarında olduğu tespit edilmiştir. Bk. Taberî, *Târih*, 3/31-32, 46-47, 128-129, 184, 248, 270, 330-333, 610; 4/134-139, 150-151, 154-159, 197-198, 206-207, 217-218, 220, 225-226, 227-228, 365; 5/6-15, 382; 6/37,111, vd.

Ümmî kardeşlerimiz, sizin kitap ehli kardeşlerinize galip geldi; eğer siz bizimle savaşırsanız biz de sizi yeneriz." diyerek böbürlenmişlerdi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Rûm Sûresi'nin ilk yedi ayetini indirerek birkaç yıl içerisinde Rumların galip geleceğini bildirmiştir. Hz. Ebû Bekir, gelecekten haber veren bu ayetleri öğrendikten sonra müşriklerin yanına giderek onlara, "Kardeşlerinizin bizim kardeşlerimizi yenmesine sevindiniz mi? Sevinmeyin, Allah gözlerinizi aydınlık kılmasın! Vallahi, Rumlar (ileride) Farslara galip geleceklerdir. Bunu Peygamberimiz bize haber verdi." demiştir. Bunun üzerine Übey b. Halef, "Yalan söyledin, ey Ebu'l-Fadîl!"[15] demiş, Hz. Ebû Bekir de ona, "Ey Allah'ın düşmanı! Asıl sen yalan söylüyorsun. Sen en yalancısın!"[16] şeklinde karşılık vermiştir. Sonrasında üç yıl ve on genç deve üzerine bahse girilmiş, Hz. Peygamber'in tavsiyesiyle süre dokuz yıla, deve sayısı ise yüze çıkarılmıştır.[17]

Taberî'nin *Târîh*'inde yer alan bu rivayet, ilk dönem siyer ve tarih kaynaklarından olan İbn İshâk, İbn Hişâm, Halife b. Hayyât, İbn Sa'd, Belâzürî ve Ya'kûbî'de bulunmamaktadır. İbn Kesîr ve İbnü'l-Esîr gibi sonraki tarihçilerin eserlerinde de olayın genel muhtevası aktarılmış, ancak Hz. Ebû Bekir'in yerildiği bu ifadeye yer verilmemiştir.[18]

Rivayetteki "yalan söyledin" ve "en yalancısın" gibi sert ifadeler, iki taraf arasındaki inanç ve siyasi çekişmelerin yol açtığı gergin ortamı yansıtmaktadır. Her ne kadar bu rivayet, İkrime'den mürsel olarak nakledilmiş olsa da Muhammed b. Tâhir el-Berzencî, bu rivayetin içeriğinin Buhârî ve Müslim'in rivayet şartlarına uygun olduğunu ve bu nedenle sahih kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Zehebî'nin de bu değerlendirmeye katıldığını ifade etmiştir.[19]

Kur'an'ın gaybî haberlerine olan inancıyla tanınan Hz. Ebû Bekir, Bizans'ın Sâsânîlere on yıl içinde galip geleceğini bildiren ilahî beyana dayanarak Übey b. Halef ile yüz deve karşılığında bahse girmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in bu mucizevî haberi, Aralık 627'de gerçekleşen Ninovâ Savaşı ile tahâkkuk etmiştir. Bu zaferin ardından Hz. Ebû Bekir, vefat etmiş olan

---

[15] Taberî'nin farklı nüshaları karşılaştırıldığında, "فضيل" kelimesinin bazı nüshalarda noktalama farkından mütevellit "فصيل" şeklinde istinsah edildiği müşahede edilmektedir. Bu varyant, Arap harflerinin yazımında sıkça rastlanan ve özellikle "dâd" (ض) ile "sâd" (ص) harflerinin birbirine yakın yazımından kaynaklanan bir istinsah hatası olarak değerlendirilmektedir. Bk. Taberî, *Tarihü'l Rusül ve'l Mülük*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadil İbrahim (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1387), 2/184-185; Muhammed b. Tâhir el-Berzencî - Muhammed Subhî Hasan Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1428), 8/17.

[16] Taberî, *Târih*, 2/118.

[17] Hz. Ebû Bekir'in süre ve deve sayısında artırıma gitmesinde; Hz. Peygamber'in, ayette geçen "بضع" kelimesinin üç ile dokuz arasındaki sayıları kapsadığına dair açıklaması etkili olmuştur. Bk. Taberî, *Târih*, 2/118.

[18] Bk. Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (Beyrût, 1407), 1/370-371; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/108.

[19] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 1/395.

Übey'in, mirasçılarından aldığı bu yüz deveyi, Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda fakirlere dağıtmıştır.[20]

Siyer, tarih, megâzî, tabakât, hadis ve tefsir literatüründe Hz. Ebû Bekir'in yalan söylediğine dair hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Aksine, onu doğru sözlü ve güvenilir (emin) olarak tanımlayan çok sayıda rivayet vardır. Bu bağlamda, Hz. Ali'nin ifadeleri de dikkat çekicidir. Ebû Yahya Hâkim b. Sa'd'ın naklettiğine göre Hz. Ali, "Allah'a yemin olsun ki Ebû Bekir'in Sıddık ismi gökten indirilmiştir"[21] demiştir. Benzer şekilde Cafer Sâdık'ın babası Muhammed Bâkır'dan rivayet ettiğine göre, bir adam Zeynelâbidîn'e gelerek ona Hz. Ebû Bekir hakkında soru sormuş, o da "Sıddîk'ı mı kastediyorsun?" şeklinde karşılık vermiştir. Adam, "Sen onu Sıddîk diye mi isimlendiriyorsun?" deyince Zeynelâbidîn şu açıklamayı yapmıştır: "Annen seni kaybetsin! Resûlullah (s.a.s), tüm Muhacir ve Ensar ona 'Sıddîk' ismini vermişlerdir. Bu nedenle, ona kim 'Sıddîk' ismini vermezse (layık görmezse) Allah, dünyada ve ahirette o kişinin sözünü tasdik etmez. Git, Ebû Bekir'i ve Ömer'i (r.a.) sev."[22] Bu rivayet, "Sıddîk" lakabının, Hz. Peygamber ve sahâbe icmâı ile Hz. Ebû Bekir'e verildiğini ve bu lakabı kabul etmemenin dini açıdan menfi sonuçlar doğurabileceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu rivayetteki anlatılar, Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e yönelik sevginin önemine de işaret etmektedir.[23]

1.2. Sa'd b. Ubâde'nin, Kendisini Biate Zorladığına Dair Hz. Ebû Bekir'i Eleştirisi

Hz. Peygamber'in vefatının hemen akabinde Benî Sâide Gölgeliği'nde yaşanan halife seçim süreci, İslâm tarihinin en kritik ve hassas olaylarından biridir. Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinin hemen sonrasında, defin işlemi henüz yapılmamışken Medineli Müslümanlar, Sa'd

[20] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşki eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrût: Darul-Kütübi'l İlmiyye, 1419), 6/268-270; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/103-105; Yusuf Doğan, "Hz. Ebû Bekir'in (ra) Şahsiyeti ve Mizah Anlayışı", *Hazreti Ebu Bekir*, ed. Ali Aksu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019), 171-172.

[21] Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed Taberâni, *el-Mu'cemu'l Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdü'l-Mecid es-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415), 1/55; İsmail Altun, "Ehl-i Beyt'te Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Sevgisi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 269-270.

[22] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fâriki ed-Dımaşki Zehebî, *Siyer A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnavut - vd. (Beyrût: Müessesetü'l-Risale, 1405), 4/395; Altun, "Ehl-i Beyt'te Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Sevgisi", 269-270; Doğan, "Hz. Ebû Bekir'in (ra) Şahsiyeti ve Mizah Anlayışı", 180-181.

[23] Ehli Sünnetin aksine Şia, meşru halife olarak kabul etmediği Hz. Ebû Bekir'i tenkit (cerh) etmek amacıyla, aralarında "Birincisi" (el-Evvel), "falan kişi" (fulân), "Hebter" (Kurnaz tilki), "Sanem" (Put) ve "Züreyk" (Uğursuz) gibi küçümseyici lakap ve sıfatların bulunduğu bir dizi kötüleyici ifade kullanmışlardır. Detaylı bilgi için bk. Abdulalim Demir, *İmâmiyye Şîa'sı Hadis Kaynaklarına Göre Sahâbe Tasavvuru* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2020), 361-367.

b. Ubâde'yi halife seçmek üzere Benî Sâide Gölgeliği'nde[24] toplanmışlardır. Ancak Muhacirlerin de sürece müdahil olmasıyla birlikte orada hazır bulunan taraflar arasında uzun müzakereler gerçekleşmiş, neticede Hz. Ebû Bekir halife olarak seçilmiştir.

Ubeydullah b. Saîd, Ya'kûb, Seyf, Mübeşşir ve Câbir'den rivayet edildiğine göre, Sa'd b. Ubâde, Hz. Ebû Bekir'e biat edildikten sonra şöyle dedi: "Ey Muhacirler topluluğu, emirlik konusunda beni kıskandınız. (Ey Ebû Bekir!) Sen ve kavmin beni biate (bağlılık yemini etmeye) zorladınız."[25] Buna mukabil, orada bulunanlar sert bir şekilde cevap vererek Sa'd'ı şöyle uyardılar: "... Biz seni birliğe mecbur ettik… Şayet itaatten imtina eder veya mevcut birliği bozmaya teşebbüs edersen mutlaka sana müeyyide uygulayacağız."[26] sözleriyle ihtar etmişlerdir. Bu durum, Müslümanların yeni kurulan siyasi otoritenin birliğini korumaya kararlı olduklarını açıkça göstermektedir.

Söz konusu rivayette, Hz. Ebû Bekir'in de aralarında bulunduğu Muhacirlerin kıskanç ve zorba olmakla itham edildikleri görülmektedir. Bu tür ifadeler, halifelik makamına seçilmek üzereyken bu konumdan mahrum bırakılan Hz. Sa'd b. Ubâde'nin duygusal tepkisi olarak değerlendirilebilir. Ancak *Târihu't-Taberî*'nin tahkikini yapan Muhammed b. Tâhir el-Berzencî ve Muhammed Subhî Hasan Hallâk'a göre söz konusu rivayetin senedi zayıf, içeriği problemlidir.[27] Ayrıca onlarca sahâbenin şahitlik ettiği bu meşhur olaya dair söz konusu detaylı bilgilere, incelediğimiz kadarıyla başta İbn İshâk, İbn Hişâm, Halîfe b. Hayyât, İbn Sa'd, Belâzürî, Ya'kûbî, İbn Kesîr ve İbnü'l-Esîr olmak üzere erken ve klasik dönemin temel kaynaklarında rastlanmamaktadır. Keza söz konusu rivayette, Hz. Ebû Bekir'i destekleyen Ensar'a atıfta bulunulmaması ve Sakîfe toplantısından haberdar olmayan diğer Muhacirlerin itham edilmesi, anlatının sonradan kurgulanmış veya kasıtlı olarak tahrif edilmiş olabileceği izlenimini vermektedir. Bu durum, söz konusu rivayete karşı ihtiyatlı ve eleştirel bir yaklaşım sergilemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.3. Hz. Ebû Bekir'e Atfedilen, "Benim Bir Şeytanım Vardır…" İfadesinin Mahiyeti

Ubeydullah b. Sa'd, amcası Seyf, Serî b. Yahyâ, Şuayb b. İbrâhim, Seyf b. Ömer, Ebû Damre, babası, Âsım b. Udey tarikiyle aktarılan bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın

---

[24] Sakîfetü Benî Sâide, İslâm tarihinde Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği yerin adıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Sakîfetü Benî Sâide", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/11-12.

[25] Taberî, *Târih*, 3/137.

[26] "لَنَضْرِبَنَّ الذى فيه عيناك" "Gözlerinin olduğu yere mutlaka vuracağız." Bu kısmı, cümlenin akışını ve bağlamsal bütünlüğü gözeterek, yukarıdaki metindeki şekliyle tercüme etmeyi uygun bulduk. Bu tercih, metnin genel anlamının korunması amacıyla yapılmıştır. Ancak bu kısım şu şekilde de tercüme edilebilir: "Eğer elini itaatten çeker ya da birliği bozarsan boynunu vururuz." Taberî, *Târih*, 3/137-138.

[27] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 8/24. "إسناده ضعيف وفي متنه نكارة"

vefatının üçüncü günü, daha önce Üsame komutasında hazırlanan orduya hareket emri vermiş, ardından Müslümanlara bir hutbe irat etmiştir. Hutbede, "Dikkat edin benim bir şeytanım vardır ve bana zaman zaman galebe çalar. (Şayet) bana musallat olursa benden sakının!"[28] diyerek Müslümanları uyarmıştır.

Muhammed b. Tâhir el-Berzencî, bu rivayetin senet ve metin açısından zayıf ve problemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca İbn Kesîr'in, mevzubahis rivayeti ayrıntılı olarak aktardığını, ancak onun sahihliği konusunda bir yargıda bulunmaktan kaçındığını da ilave etmektedir.[29] İbn Kesîr, söz konusu rivayeti aynı râvi olan Seyf b. Ömer'den nakletmektedir. Bu nedenle rivayetin senet bakımından zayıf olduğu söylenebilir.[30]

Seyf b. Ömer, özellikle hadis râvîliği bağlamında, cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından güvenilir bulunmamış; zayıf bir râvi, uydurma rivayetlerde bulunan ve doğruluğu şüpheli bilgiler aktaran bir kişi olarak değerlendirilmiştir.[31] Bu nedenle, ondan nakledilen rivayetlerin, hadis ilminde büyük ölçüde kabul edilmediği bilinmektedir. Ancak ilim ehlinden bazıları, tarihî rivayetlerin değerlendirilmesinde hadislerle aynı kriterlerin uygulanamayacağını ve Seyf'in tarih alanına dair aktardığı bilgilerin tamamen reddedilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.[32] Şu hâlde, tarihî gerçekliği çarpıtmakla itham edilen Seyf'in rivayetleri değerlendirilirken araştırmacıların daha dikkatli ve eleştirel bir tutum sergilemeleri gerekir. Özellikle kişilerin hukukunu ilgilendiren konularda, bu tür rivayetlerin daha temkinli bir yaklaşımla ele alınması ilmî bir sorumluluktur.

Söz konusu rivayetin sahih hadis kaynaklarında ve tarih kaynaklarının birçoğunda yer almaması, onun sıhhati hakkındaki şüpheleri artırmaktadır. Ancak, benzer bir rivayet, erken dönem tarihçilerinden İbn Sa'd'ın eserinde, farklı bir kanaldan aktarılmaktadır.[33] Bu durum, rivayetin en azından erken dönem tarih yazımında bir dayanağının olduğunu göstermektedir.

---

[28] Taberî, *Târih*, 3/137-138.

[29] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 8/24-25.

[30] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/302-303.

[31] Seyf'in geçtiği rivayetler muhaddislerce münker, metrük ve zayıf olarak kabul edilmektedir. Seyf hakkında cerh ve ta'dil kitaplarında geçen "zayıftır", "kendisinde hayır yoktur", "metruktür", "zındıklıkla itham edilmiştir", "uydurduğu hadisleri güvenilir kişilere atfederek rivayet etmektedir", "rivayetleri boştur" vb. ifadeler ondan nakledilen rivayetlerinin güvenilirliği hakkında derin şüpheler ortaya çıkarmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Mîzânü'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Rical*, thk. Ali Muhammed Becavî (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1383), 2/255-256; İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Hindistan, ts.), 4/295-296; Adem Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 151-152; İsmail Altun, *Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile Münasebetleri Ekseninde Hazreti Ebû Bekir* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 54-55.

[32] Mustafa Fayda, "Seyf b. Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/27-28; Erol Yaprakdal - İsmail Altun, "Hz. Osman'ın Muhasarası Sırasında Talha b. Ubeydullah'ın Rolü ve Tutumu: Ebû Mihnef'in Ensâbü'l-eşrâf'taki Rivayetleri Ekseninde Bir Analiz", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2025), 265.

[33] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 3/194.

İbn Sa'd'ın aktardığı ilgili rivayetin senedi şu şekildedir: Vehb b. Cerîr → babası Cerîr b. Hâzim → Hasan el-Basrî. Söz konusu isnadda yer alan Cerîr b. Hâzim ile Hasan el-Basrî, İclî ve İbn Ebû Hâtim gibi cerh ve ta'dîl otoriteleri tarafından sika (güvenilir) râvîler arasında değerlendirilmiştir.[34] Vehb b. Cerîr ise Yahyâ b. Maîn'e göre sika kabul edilmiş; İbn Ebû Hâtim tarafından sadûk[35] olarak değerlendirilmiş, Zehebî nezdinde de güvenilir bir râvî olarak zikredilmiştir.[36] Bununla birlikte söz konusu rivayet, maktû nitelikte olup ikinci nesil olarak bilinen tâbiûn tarafından nakledilmiştir. Bu sebeple, her ne kadar isnadında yer alan râvîler güvenilir kabul edilse de maktû hadisler âlimlerin ekseriyetine göre dinî meselelerde bağlayıcı bir delil kabul edilmemektedir.[37]

Hz. Ebû Bekir'e nispet edilen "Benim bir şeytanım vardır, bana galebe çalarsa benden sakının" ifadesi, lafzî manasından ziyade mecazî bir bağlamda ele alınmalıdır. Bu ifadenin doğrudan siyasî bir uyarı olduğu anlaşılmaktadır. İbn Abbas'ın, "Allah'a yemin olsun ki o, takvâ sahibi ve temiz bir kimseydi; bununla birlikte kendisinde zaman zaman ortaya çıkan bir sertlik (hiddet) de bulunmaktaydı"[38] şeklindeki ifadesi, onun genel itibarıyla mutedil bir mizaca sahip olmakla birlikte gerektiğinde kararlı ve sert bir tutum sergileyebildiğini göstermektedir. Nitekim ridde hadiseleri sırasında irtidat eden ve zekât vermeyi reddeden gruplara karşı savaş kararı alması, bu yönünün en açık tezahürlerinden biri olarak değerlendirilebilir.[39]

---

[34] Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî el-Kûfî (ö. 261/875), *Târîhu's-sikât*, (Dâru'l-Bâz, 1405), 96; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrût: Dâru'l İhyai'l Turâsi'l-Arabî, 1271), 1/136, 3/40-42.

[35] Sadûk, hadis terminolojisinde râvinin genel itibarıyla güvenilir olmakla birlikte zabt yönünden zaman zaman zayıflık gösterebileceğini ifade eden bir ta'dîl terimidir. Bk. Ahmet Yücel, "Sadûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/431.

[36] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 1/147. Ayrıca bk. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 9/28; Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Adil Ahmed Abdul Mevcud - Ali Muhammed Muavvıd (Beyrût: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1418), 8/342-343; Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Müessesetü'l-Risâle, 1402), 31/121-124; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Rical*, 4/350-351.

[37] Mehmet Efendioğlu, "Maktû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/457-458.

[38] Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibbetillâh b. Abdillâh eş-Şâfiî İbn Asâkir (ö. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415), 30/303-304.

[39] Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/1121-1122; Halîfe b. Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, 101-104; Mustafa Fayda, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/91-93; Altun, *Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile Münasebetleri Ekseninde Hazreti Ebû Bekir*, 35-41.

1.4. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesine Hâlid b. Saîd ile Ebû Süfyân'ın İtirazı

Bu konuyla ilgili üç rivayet vardır. Bu rivayetlerden ikisi Hâlid b. Saîd ile, biri ise Ebû Süfyân ile ilgilidir. Sahâbeden Hâlid b. Saîd[40] ve Ebû Süfyân, Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesine başlangıçta karşı çıktılar çünkü o, Kureyş'in zayıf bir kolu olan Teym kabilesindendi; ancak daha sonra ona biat ettiler.[41]

İbn Humeyd, bu rivayetlerden birini Seleme, İbn İshâk ve Abdullah b. Ebu Bekir'den şöyle nakleder: Halifelik seçim sürecinde Medine'de bulunmayan Hâlid b. Saîd, Resûlullah'ın (s.a.s) Yemen valisi olarak görev yapmaktaydı. Medine'ye döndükten sonra Hâlid, Hz. Ebû Bekir'e hemen biat etmedi, ancak iki ay sonra biat etti.[42] Hâlid, o dönemde hilafet için güçlü adaylar olarak gördüğü Ali b. Ebî Tâlib ve Osman b. Affân ile karşılaştığında, onlara hitaben şöyle sitem etmiştir: "Ey Abd-i Menâf Oğulları! Görülüyor ki size ait olması gereken görevin (hilafetin) başka biri tarafından üstlenilmesinden razı olmuşsunuz!"[43]

Konu ile ilgili ikinci rivayeti Serî; Şuayb, Seyf, Mübeşşir b. Fudayl, Resûlullah'ın (s.a.s) muhafızı Cübeyr b. Sahr ve babasından nakletmektedir. Buna göre Hâlid b. Saîd b. el-Âs, Resûlullah'ın vefatından bir ay sonra, sırtında ipekten bir kaftanla Medine'ye döner. Hz. Ali'nin de aralarında bulunduğu bir topluluğun yanından geçerken, Hz. Ömer, yanındakilere Hâlid'in giydiği kaftanı yırtmalarını emreder. Bunun üzerine kaftanı parçalanan Hâlid b. Saîd, Ali'ye dönerek şiddetli bir sitemle, "Ey Ebü'l-Hasan! Ey Abd-u Menâf Oğulları! Emirlik (Hilafet) hususunda mağlup mu oldunuz?"[44] diyerek hoşnutsuzluğunu dile getirir. Bunun üzerine Hz. Ali, Hâlid'e şöyle der: "Sen bu meseleyi bir hilafet (yönetim) meselesi mi görüyorsun, yoksa sırf bir iktidar mücadelesi mi?" Hâlid ise bu söze, "Ey Abd-i Menâf Oğulları! Bu makam (hilafet) için mücadele edenler içinde sizden daha hak sahibi kimse

---

[40] Hâlid b. Saîd, erken dönemde İslâm'ı kabul etmiş, gördüğü bir rüyanın da etkisiyle iman ederek baskılara rağmen dininden vazgeçmemiş ve Habeşistan'a hicret etmiştir. Medine döneminde çeşitli hizmetlerde bulunmuş ve gazvelere katılmıştır. Resûlüllah'ın vefatından sonra başlangıçta Hz. Ebû Bekir'e karşı temkinli davranmış, daha sonra biat ederek savaşlarda yer almış sahâbilerden biridir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 4/88-94; Ebû Ömer Yusûf b. Abdillâh el-Kurtûbî en-Nemerî İbn Abdilber, *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dârü'l-Cîl, 1412), 2/420-424; İzzüddin b. Ebi'l Hasan Ali b.Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdü'l-Kerîm b. Abdü'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1423), 2/124; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvıd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 2/202-204. Ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir, "Hâlid b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/287-288.

[41] Taberî, *Târih*, 3/128-130.

[42] İbn Sa'd'ın farklı bir senetle Muhammed b. Ömer'den aktardığı rivayete göre ise Hâlid, Hz. Ebû Bekir'e üç ay sonra biat etmiştir. Bk. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 4/90-91. Ayrıca Belâzürî'nin Medâinî kanalıyla aktardığı farklı rivayet varyantında ise bu bey'atin altı ay sonra gerçekleştiği kayıtlıdır. Bk. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/588.

[43] Taberî, *Târih*, 3/128-129. Başka bir rivayette ise Ebû Süfyân, 'Ey Abdimenâfoğulları!' hitabının ardından, Osman yerine 'İki güçsüz ve iki zavallı -Ali ve Abbâs- nerede?' diyerek tepki göstermektedir. Bk. Taberî, *Târih*, 3/128-129.

[44] Taberî, *Târih*, 3/128-129.

yoktur" diyerek karşılık verir. Bu sözlere sinirlenen Hz. Ömer, "Allah ağzını kapatsın! Allah'a yemin ederim ki senin gibi bir yalancı, bu konuyu gündeme getirmeye devam edecek; ancak bu durum sadece kendisine zarar verecektir."[45] diyerek ona tepki gösterir.

Berzencî, bahsi geçen her iki rivayetin de senet açısından zayıf olduğunu belirtmektedir.[46] Ancak, benzer bir rivayeti İbn Sa'd, Muhammed b. Ömer'den; Belâzürî ise Medâinî'den farklı bir varyantla naklederler.[47] Bu bilgilerin İbn Sa'd ve Belâzürî gibi erken dönem İslâm tarihi müelliflerinin eserlerinde de yer alması, bahsi geçen olayın tarihselliğine dair delilleri güçlendirmektedir. Bununla birlikte, senet kritiği açısından rivayetlerin zayıf olduğu söylenebilir. Söz konusu rivayetin senet tahlili, cerh ve ta'dil prensipleri açısından önemli zafiyetler barındırmaktadır. Zira İbn Sa'd'ın aktardığı rivayette Vâkıdî yer almakta, Belâzürî'deki rivayeti nakleden Medâinî ise[48] muhaddisler tarafından genellikle zayıf râvî olarak kabul edilen Ebû Zekeriyyâ el-Aclânî'den aktarmaktadır.[49] Bu durum, söz konusu rivayetin güvenilirlik düzeyini önemli ölçüde zayıflatmakta ve senet açısından problemli bir mahiyet arz ettiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, rivayetin sıhhat bakımından ihtiyatla değerlendirilmesi gerekmektedir.

---

[45] Taberî, *Târih*, 3/128-129.

[46] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 8/143-144.

[47] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 4/90-91; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/588-589.

[48] Belâzürî'nin naklettiği rivayetin senet zinciri şu şekildedir: el-Medâinî → Ebû Zekeriyyâ el-Aclânî → Sâlih b. Keysân. Bu rivayet, Medâinî'nin Ebû Zekeriyyâ el-Aclânî vasıtasıyla Sâlih b. Keysân'dan aktardığı bir nakildir. Bk Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/588. Medâinî, erken dönem İslâm tarihçiliğinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olup, çok sayıda eser telif etmiş bir ahbârî (haberci ve tarih rivayetçisi) olarak tanınmaktadır. İbn Adî, *el-Kâmil* adlı eserinde onu, "Hadiste güçlü sayılmaz; daha çok haber ve tarih rivayetleriyle tanınır. Mürsel ve senetsiz rivayetleri fazladır." şeklinde değerlendirmiştir. Öte yandan, Yahyâ b. Ma'în, onu "sika, sika, sika" (son derece güvenilir) olarak nitelemiştir. Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical*, 3/153. Medâinî, siyasî, askerî ve toplumsal olayları senedli veya senetsiz şekilde aktaran geniş bir tarihî külliyat oluşturmuştur. Onun eserleri; özellikle Taberî, Belâzürî ve Ya'kûbî gibi müellifler tarafından sıklıkla kaynak olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Medâinî'nin tarihî rivayetleri, hadis açısından tenkide açık olmakla birlikte, erken dönem İslâm tarih yazıcılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Bk. Cengiz Kallek, "Medâinî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/291-292. Kısacası, hadis otoriteleri arasında Medâinî'nin güvenilirliği konusunda ihtilaf bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer râvi Sâlih b. Keysân, hadis ilmi açısından sika / güvenilir ve âlim bir râvî olarak kabul edilmektedir. Hakkında "رمى بالقدر" yani "kader anlayışında bid'atla itham edilmiştir." şeklinde bir iddia bulunmakla birlikte, bu isnadın sahih olmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla hadis otoriteleri nezdinde Sâlih b. Keysân, güvenilirliği genel olarak kabul edilen bir râvî olarak değerlendirilmiştir. Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical*, 2/299.

[49] Ebû Zekeriyyâ el-Aclânî'nin rivayet güvenirliği konusunda hadis âlimleri arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. İbn Numeyr onu "kezzâb" (yalancı) olarak nitelendirirken, Ahmed b. Hanbel "açıkça yalan söylerdi" ifadesini kullanmıştır. Es-Se'dî, onun için "sâkıt" (rivayeti itibara alınmayacak derecede zayıf) değerlendirmesinde bulunmuş, en-Nesâî ise "zayıf" tabirini tercih etmiştir. Buna karşılık, Yahyâ b. Ma'în onun "sika" (güvenilir) olduğunu belirtmiştir. Bu farklı değerlendirmeler, râvînin güvenilirliği konusunda ihtilaf bulunduğunu, ancak genel kanaatin onun rivayetlerinde zayıflık ve güven problemi olduğu yönünde şekillendiğini göstermektedir. Bk. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *ed-Ḍu'afâ ve'l-Metrûkîn li'bni'l-Cevzî*, thk. Abdullah el-Kâdî (Beyrût: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1406), 3/197.

Konuyla ilgili üçüncü rivayeti Muhammed b. Osman b. Safvân es-Sekafî; Ebû Kuteybe, Mâlik (yani İbn Miğvel) aracılığıyla İbnü'l-Hurr'dan naklen şöyle rivayet etmektedir: Ebû Süfyân, Hz. Ali'ye hitaben, "Bu iş (hilâfet), Kureyş'in en küçük / zayıf kabilesine nasıl geçti? Allah'a yemin ederim ki dilersen ona karşı Medine'yi atlılar ve piyadelerle doldururum!" der. Bunun üzerine Hz. Ali, ona şu cevabı verir: "Ey Ebû Süfyân! Sen İslâm'a ve Müslümanlara uzun süre düşmanlık ettin fakat bu düşmanlığın İslâm'a hiçbir zarar vermedi. Biz, Ebû Bekir'in bu görev için ehil olduğunu gördük."[50]

Berzencî'ye göre bu rivayet, senet yönünden zayıftır ve metninde anlam ve muhteva bakımından tenkidi gerektiren bazı tutarsızlıklar barındırmaktadır.[51] Belâzürî, benzer bir rivayeti farklı bir tarikle Muhammed b. Sa'd, Vâkıdî ve Medâinî'den aktarmaktadır.[52] Bu bağlamda, isnadda yer alan Vâkıdî ve Medâinî gibi isimlerin güvenilirlikleri hususunda - daha önce de belirttiğimiz üzere - cerh ve ta'dil âlimlerinin olumsuz değerlendirmelerin bulunması, söz konusu rivayetin sıhhat kriterlerini karşılamasını engellemekte ve hadis usulü açısından problemli bir mahiyet taşıdığını göstermektedir.

Ebû Süfyân'ın, hilâfet gibi üst düzey bir otorite makamının Kureyş'in "en küçük kolu" olarak gördüğü Benî Teym'den birine verilmesini yadırgaması, kabileler arası güç dengelerinin o dönemde hâlen etkin bir sosyo-politik belirleyici olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Hz. Ali'nin verdiği cevap, İslâmî meşruiyetin kabile aidiyetinden değil; dindarlık, ehliyet ve liyakat gibi esaslardan kaynaklandığını vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Esasında Hâlid'in ve Ebû Süfyân'ın bu ifadelerini, halifeliğin Kureyş'in iki baskın ve güçlü kolu olan Hâşim Oğulları ile Ümeyye Oğullarına mensup bir kişiye ait olması gerektiği yönündeki siyasi kanaatlerinin bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Her ikisi de Hz. Ebû Bekir'in şahsına değil, onun mensup olduğu Teym Oğullarının Kureyş içindeki zayıf konumda bulunmasına itiraz etmektedir. Dolayısıyla bu hoşnutsuzluğun ve eleştirinin arka planında, siyasi otoritenin saygınlığı açısından güçlü bir kabileye mensup birinin halife olması gerektiği yönünde bir anlayış olduğu ifade edilebilir.

1.5. Hz. Ebû Bekir'in Siyasi Otoritesine Yönelik Hz. Talha'nın Eleştirisi

Hz. Peygamber'in vefatından sonra çeşitli bölgelerde irtidat (dinden dönme) hareketleri ortaya çıkmıştır. Seyf'ten aktarılan bir rivayete göre Zibrikan ve Akra' isimli şahıslar, Hz. Ebû Bekir'e başvurarak Bahreyn haracının kendilerine verilmesi karşılığında, kabilelerinden hiçbir ferdin dinden dönmeyeceğine dair güvence sunmuşlardır. Hz. Ebû Bekir, bu teklifi kabul ederek kendilerine bir anlaşma metni tanzim etmiştir. Anlaşmanın

[50] Taberî, *Târih*, 3/128.
[51] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 8/17.
[52] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/588-589.

arabuluculuğunu Talha b. Ubeydullah üstlenmiş, Hz. Ömer'in de aralarında bulunduğu bazı şahıslar bu belgeye şahitlik etmişlerdir. Ancak Hz. Ömer, anlaşma metnini incelediğinde tanıklık etmeyi reddetmiş, "Vallahi bunda onur yoktur!" diyerek belgeyi yırtmıştır. Bu duruma Talha b. Ubeydullah, sert tepki göstermiş ve Hz. Ebû Bekir'e, "Emir sen misin yoksa Ömer mi?" şeklinde sitemde bulunarak onu tenkit etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Ömer'dir ancak itaat banadır!" cevabını verince Talha sükût etmiştir.[53] Ancak Muhammed b. Tâhir el-Berzencî, bu rivayetin senet ve metin açısından zayıf ve problemli olduğunu belirtmektedir.[54] Ayrıca, çok sayıda sahâbenin şahit olduğu bu hadisenin İbn İshâk, İbn Hişâm, Halîfe b. Hayyât, İbn Sa'd, Belâzürî, Ya'kûbî, İbn Kesîr ve İbnü'l-Esîr gibi müelliflerin eserlerinde zikredilmemiş olması, söz konusu rivayetin tarihsel geçerliliği ve güvenilirliği konusunda ciddi soru işaretleri barındırmaktadır.

Rivayetin içeriğine göre, Hz. Ebû Bekir'in yazılı olarak verdiği bir emrin Hz. Ömer tarafından geçersiz sayılması, yönetimde bir zayıflık olarak algılanmış ve Talha'nın sert eleştirisine yol açmıştır. Bu durum, o dönemin idari uygulamalarına yönelik eleştirel yaklaşımların varlığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu süreçte ortaya çıkan emir-komuta tartışmaları, bazı rivayetlerde yönetimdeki zafiyet gibi sunulsa da genel tarihsel veriler incelendiğinde bu tür tartışmaların aslında devlet otoritesini pekiştirdiği ve merkezî otoriteyi güçlendirdiği anlaşılmaktadır.

Hz. Talha'nın, "Emir sen misin, yoksa Ömer midir?" sorusuna Hz. Ebû Bekir'in, "Ömer'dir, ancak itaat banadır" şeklinde verdiği garip cevap, onun durumu yatıştırmaya ve gerilimi azaltmaya yönelik stratejik bir çabası olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda bu cevap, Hz. Ebû Bekir'in kendi liderliğini koruduğunu ve karar süreçlerinde Hz. Ömer'in etkisini zımnen kabul ettiğini göstermektedir. Böyle bir cevap, liderin kriz zamanlarında otoritesini korumak ve sosyal uyumu sağlamak için sahip olduğu yeteneğin bir yansıması olarak görülebilir.[55]

1.6. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'i Halife Tayin Etmesini Hz. Talha'nın Eleştirmesi

Hz. Ebû Bekir, vefatına sebep olan hastalığının ilerlemesi üzerine, önde gelen sahâbilerle istişare ederek Hz. Ömer'i halifeliğe teklif etti. Yapılan istişarelerde bu teklif kabul görünce Müslümanların onayını alarak Hz. Ömer'i halife tayin etti. Ancak bazı rivayetlere göre, bu süreç o dönemde bazı muhalif görüşlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu bağlamda, özellikle Talha b. Ubeydullah'ın Hz. Ömer'in halifeliğine karşı çıkan sahâbiler arasında olduğu bildirilmektedir.

[53] Taberî, *Târih*, 3/169.
[54] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 8/52.
[55] Taberî, *Târih*, 3/169.

Taberî'nin; İbn Humeyd, Seleme, İbn İshâk, Zührî, Kasım b. Muhammed ve Esmâ bint Umeys'ten naklettiği rivayete göre, Talha b. Ubeydullah bu tayine karşı duyduğu rahatsızlığı şu şekilde ifade etmiştir: "Ömer'i insanların başına halife yaptın. Sen varken insanların ondan çektiklerini gördün. O, insanlarla baş başa kaldığında nasıl olacak? Acaba onlara neler yapacak? Sen Rabbine kavuşacaksın ve Rabbin seni, idaren altındakilerden dolayı sorguya çekecek."[56] Hastalığı nedeniyle yatmakta olan Hz. Ebû Bekir, yanındakilere kendisini oturtmalarını söylemiş ve Hz. Talha'ya hitaben şunları söylemiştir: "Beni Allah ile mi korkutuyorsun? Rabbime kavuştuğum zaman bana sorarsa senin ehline / kullarına onların en hayırlısını halife yaptım diyeceğim!"[57]

İbn Sa'd ve Belâzürî de farklı rivayet zincirleriyle bu olay hakkında benzer bilgiler aktarmaktadırlar.[58] İbn Sa'd'ın Hz. Aişe'den aktardığı iki rivayetten ilkine göre, bazı kişiler Hz. Ebu Bekir'in huzuruna girerek şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resûlü'nün halifesi! Sen Hattab'ın oğlunu bize halife olarak atadın. Yarın Rabbinle karşılaştığında ne diyeceksin?" Ebu Bekir kararını şöyle savundu: "Onların içinde en hayırlı olanını, onlara halife tayin ettim diyeceğim." İkinci rivayette özellikle Ali ve Talha'ya hitaben bu cevabını pekiştirdi ve şöyle dedi: 'Senin ehlinden (sana yakın olan kulların arasından) en hayırlısını onlara halife tayin ettim' diyeceğim."[59] Belâzürî'nin Vâkıdî'den aktardığı rivayette ise soruyu ismi belirtilmeyen bir adam sormaktadır.[60] Bu durum, rivayetin metinsel içeriğini destekleyen paralel anlatıların varlığına işaret etmektedir. Bunun içindir ki Muhammed b. Tâhir el-Berzencî, söz konusu rivayetin nakil zincirinin zayıf olmasına rağmen, metninin sahih olduğunu ifade etmektedir.[61]

Esasen Hz. Talha'nın, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e karşı kişisel bir husumeti söz konusu değildi. Nitekim onun her iki halifenin de istişare heyetinde yer alması ve Hz. Ömer'in onu kendinden sonraki halifeyi belirleyecek altı kişilik şûraya dâhil etmesi, bu argümanı desteklemektedir. Tarihsel süreçte bu tür muhalif söylemlerin ve tepkilerin ortaya çıkması beklenen bir durumdur. Bu durum, sahâbe arasında zaman zaman ortaya çıkan farklı görüşleri yansıtmaktadır. Hz. Ömer'in halife tayini sırasında Talha'nın endişelerini ifade eden rivayet, onun Ömer'in sert mizacından dolayı tedirgin olduğunu göstermektedir. Hz. Ebû Bekir'in, "Sen Allah ile mi beni korkutuyorsun?" şeklindeki cevabı ise liderlik

[56] Taberî, *Târih*, 3/268-269.
[57] Taberî, *Târih*, 3/268-269.
[58] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 3/183; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/87-88.
[59] İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 3/183. Birinci rivayetin senedi Sa'îd b. Âmir üzerinden Salih b. Rüstem, ondan da İbn Ebû Müleyke aracılığıyla Hz. Âişe'ye ulaşmaktadır. İkinci rivayet ise ed-Dahhâk b. Mahled Ebû Âsım en-Nebîl tarafından nakledilmiş olup, Ubeydullah b. Ebû Ziyâd ve Yusuf b. Mâhek vasıtasıyla yine Hz. Âişe'den aktarılmıştır.
[60] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/87-88.
[61] el-Berzencî - Hallâk, *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*, 3/129.

sorumluluğunun ağırlığını ve Hz. Ebû Bekir'in, ahiretteki sorumluluğunun idrakinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Erken dönem klasik İslam tarihi kaynakları, özellikle de *Taberî'nin Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eseri incelendiğinde, dört halifeden en az eleştirilen kişinin Hz. Ebu Bekir olduğu görülür. Bunun başlıca sebepleri arasında Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e yakınlığı, onun yoluna titizlikle bağlı kalması, halifeliğinin kısa sürmesi, İslam toplumunun birliğini koruması ve nüfusun çoğunluğunun sahâbilerden oluşması gibi hususlar sayılabilir.

Taberî'nin *Târîh*'inde, Hz. Ebû Bekir'e yönelik sekiz adet olumsuz rivayet tespit edilmiştir. Bu ifadeler, Ümeyye b. Halef, Hz. Ebû Bekir'in kendisi, Sa'd b. Ubâde, Ebû Süfyan, Halid b. Said ve Talha b. Ubeydullah tarafından dile getirilmiştir. Onu eleştiren taraflardan birinin İslâm düşmanı müşriklerden olduğu, diğerlerinin ise sahâbe konumunda bulunduğu dikkat çekmektedir. Müşrik liderlerden biri olan Ümeyye b. Halef ile ilgili olarak nakledilen birinci rivayet, araştırmacılar tarafından sahih kabul edilmektedir. Ancak Ümeyye b. Halef'in Hz. Ebû Bekir'i ithamı, sahih kaynaklardaki bilgilere aykırıdır. Bu ithamın, özel bir tartışma anının getirdiği gerilimle sarf edilmiş ve dolayısıyla ilmî değeri olmayan bir beyan olduğu kanaatimizce ortadadır. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'i halife tayin etmesini Hz. Talha'nın eleştirdiğine dair rivayet, senet bakımından olmasa da metin açısından sahih kabul edilebilir. Talha'nın endişelerini yansıtan bu rivayet, onun Hz. Ömer'in sert mizacından rahatsızlık duyduğunu, Hz. Ebû Bekir'in ise sorumluluğunun idrakinde olduğunu göstermektedir. Diğer rivayetlerin ise senet ve metin açısından problemli olduğu ve delil gösterme konusunda kaynaklık değerine sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Muhammed b. Tâhir el-Berzencî gibi muhakkiklerin rivayetlerin zayıflığına dair net tespitleri, bu tür bilgilere ihtiyatla yaklaşmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Hz. Ebû Bekir'i hedef alan bu tür rivayetler, genellikle dönemin siyasi ve mezhebi çekişmelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmış olabilir. Erken dönem İslâm toplumundaki farklılaşmalar, bilhassa hilafet tartışmaları, bazı kesimlerin belirli şahsiyetleri eleştirmesine veya aleyhinde rivayetler üretmesine zemin hazırlamış olabilir. Taberî'nin, farklı bakış açılarını objektif bir şekilde sunma kaygısıyla rivayetleri tenkit etmeksizin eserine alması, okuyucunun rivayetleri sorgulayıcı bir yaklaşımla ele almasını ve bağlamından koparmadan değerlendirmesini gerektirmektedir.

Zayıf ve problemli rivayetlerin, tarihsel olayları ve şahsiyetleri değerlendirmede yanıltıcı olabileceği açıktır. Bu tür tarihi verilere temkinli yaklaşmak, araştırmacının yanılma payını veya hata yapma oranını azaltacaktır. Özellikle kişilerin hukukunu ilgilendiren konularda bu tür zayıf rivayetlerin bağlayıcı olamayacağını belirtmek gerekir. Araştırmacıların, ifrat ve tefrite düşmeden doğru bilgiye ulaşabilmeleri için olaylara,

rivayetlere geniş bir ilmi perspektiften bakma zorunlulukları vardır. Geçmişte yaşanılan hadiseleri değerlendirirken dönemin şartları ve yapısı iyi bilinmediği sürece olayların hakkaniyetle değerlendirilebilmesi kolay olmayacaktır. Bu makalede, Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı eserinde yer alan Hz. Ebû Bekir'e yönelik olumsuz rivayetler senet ve metin açısından bütüncül biçimde analiz edilmeye çalışılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, diğer râşid halifeler veya aynı eserdeki farklı sahâbîler hakkında benzer metodolojik incelemelerle bu alandaki akademik araştırmaları derinleştirmesi beklenmektedir.

Kaynakça

Ağırakça, Ahmed. *İlk Halife Kim Olmalıydı Tartışması ve Hz. Ebubekir'in Hilafet Dönemi*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2013.

Algül, Hüseyin. *İslâm Tarihi 3 Hulefâ-i Râşidîn*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.

Altun, İsmail. "Ehl-i Beyt'te Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman Sevgisi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 265-292.

Altun, İsmail. "Hz. Osman'ın Ammâr b. Yâsir'i Cezalandırdığına Dair Rivâyetlerin Belâzürî Özelinde Tahlil ve Tenkidi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 427-431.

Altun, İsmail. *Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile Münasebetleri Ekseninde Hazreti Ebû Bekir*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.

Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi-II Hulefâ-i Râşidîn Dönemi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 12. Basım, 2015.

Apak, Adem. *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2015.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî. *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd ez-Ziriklî. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1417.

Berzencî, Muhammed b. Tâhir el-Hallâk, Muhammed Subhî Hasan. *Sahîhu ve Da'îfu Târihi't-Taberî*. 13 Cilt. Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1428.

Demir, Abdulalim. *İmâmiyye Şîa'sı Hadis Kaynaklarına Göre Sahâbe Tasavvuru*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2020.

Demircan, Adnan. "İslam Tarihinde Râşid Halifeler Döneminin Yeri ve Önemi". *İslâm Tarihi ve Medeniyeti -2- Râşid Halifeler Dönemi*. ed. Mehmet Şeker. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2021.

Doğan, Yusuf. "Hz. Ebû Bekir'in (ra) Şahsiyeti ve Mizah Anlayışı". *Hazreti Ebu Bekir*. ed. Ali Aksu. 169-186. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019.

Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, İbn Ebû Hâtim. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, 1271.

Efendioğlu, Mehmet. "Maktû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/457-458. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. "Hulefâ-yi Râşidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Fayda, Mustafa. "Ridde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/91-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Fayda, Mustafa. "Seyf b. Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/27-28. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Fayda, Mustafa. "Taberî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/314-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Günaltay, M. Şemseddin. *İslâm Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

Halife b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-ʿAsferî el-Basrî. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziyâ el-Umerî. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 2. Basım, 1397.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusûf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtûbî. *el-İstîʿâb fî Maʿrifeti'l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Cîl, 1412.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. *el-Kâmil fî Duʿafâ'i'r-Ricâl*. thk. Adil Ahmed Abdul Mevcud - Ali Muhammed Muavvıd. 9 Cilt. Beyrût: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1418.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibbetillâh b. Abdillâh eş-Şâfiî, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. thk. Muhibbüddin Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415.

İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-Taʿdîl*. 9 Cilt. Beyrût: Daru'l İhyai'l Turâsil Arabî, 1271.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvıd. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Hindistan, ts.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakâ vd. 2 Cilt. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1375.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Kahire: Matbaatu's-Seâde, 15. Basım, 1431.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşki eş-Şâfiî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. 9 Cilt. Beyrût: Darul-Kütübi'l İlmiyye, 1419.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Şuayb Arnavut vd. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.

İbn Sa'd, Muhammed Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Hânecî, 1421.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *ed-Ḍu'afâ' ve'l-Metrûkîn li'bni'l-Cevzî*. thk. Abdullah el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1406.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. thk. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. 10 Cilt. Beyrût, 1407.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin b. Ebi'l Hasan Ali b.Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdü'l-Kerîm b. Abdü'l-Vâhid eş-Şeybânî. *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1423.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417.

İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-Kûfî. *Târîhu's-sikât*, Dâru'l-Bâz, 1405.

Kallek, Cengiz. "Medâinî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/291-292. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kanca, Fatih. *Tarihin Penceresinden Kur'ân'ın Aydınlığına -Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi*. İstanbul: Kopernik Yayınlar, 2021.

Kandemir, M. Yaşar. "Hâlid b. Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/287-288. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Kılıç, Ünal. "Râşid Halifelerin Yönetim Anlayışları". *İslâm Tarihi ve Medeniyeti -2- Râşid Halifeler Dönemi*. ed. Mehmet Şeker. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.

Kurt, Hasan. "Taberî'nin Tarih Anlayışı". *İslâmî İlimler Dergisi* 1/6 (2008), 89-103.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Sakîfetü Benî Sâide". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/11-12. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Külekçi, Cahit. "Genel Tarih Eserleri". *İslam Tarihi Kaynakları*. ed. Adnan Demircan. İstanbul: Mana Yayınları, 2019.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî. *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrût: Müessesetü'l-Risâle, 1402.

Sallâbî, Ali Muhammed. *Birinci Halife Hz. Ebubekir (ra) Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi*. çev. Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları, 7. Basım, 2019.

Sarıcık, Murat. *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2016.

Severcan, Şefaettin. *Taberî*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2022.

Sırma, İhsan Süreyya. *İslâmi Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 21. Basım, 2013.

Taberâni, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l Kebir*. thk. Hamdî b. Abdü'l-Mecid es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415.

Taberî. *Tarihü'l Rusül ve'l Mülük*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadil İbrahim. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1387.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 10 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, ts.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. *el-Câmi'u'l-Kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmiyyî, 1996.

Umerî, Ekrem Ziya. *Sahih Rivayetlere Göre Dört Halife Dönemi Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide*. çev. Kasım Koç. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-A'lemî, 3. Basım, 1409.

Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. thk. Abdulemîr Mühennâ. 2 Cilt. Beyrût: Şirketü'l-A'lemî li'l-Matbuat, 1431.

Yaprakdal, Erol - Altun, İsmail. "Hz. Osman'ın Muhasarası Sırasında Talha b. Ubeydullah'ın Rolü ve Tutumu: Ebû Mihnef'in Ensâbü'l-eşrâf'taki Rivayetleri Ekseninde Bir Analiz". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2025), 253-276.

Yücel, Ahmet. "Sadûk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/431. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikī ed-Dımaşkî. *Mîzânü'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Rical*. thk. Ali Muhammed Becavî. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1383.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fâriki ed-Dımaşkî. *Siyer A'lâmi'n-Nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnavut - vd. 25 Cilt. Beyrût: Müessesetü'l-Risale, 3. Basım, 1405.